
Framlägningsdatum: 070118

Sär- eller samundervisning inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt?

Uppsatsförfattare: Robert Ehrling
Handledare: Björn Cedersjö
Examinator: Gull Törnegren

HÖGSKOLAN
Dalarna

Campus Falun

Abstract

Mitt syfte är att undersöka huruvida sär- eller samundervisning bör tillämpas inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt. Min metod är att använda mig av Stina Jeffners resultat från hennes undersökning om ungdomars förståelse av våldtäkt hämtade ur hennes bok *Liksom våldtäkt typ... om ungdomars förståelse av våldtäkt*. Som verktyg för analys använder jag mig av teoretiska perspektiv kring sär- och samundervisning och Seyla Benhabibs teori kring den deliberativa diskussionen. Jag kommer dessutom ha mina utgångspunkter i vad läroplanen för grundskolan Lpo-94 förskriver om sär- och samundervisning. Mitt resultat visar att både sär- och samundervisning bör användas inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt och den deliberativa diskussion bör även användas i detta arbete. Den deliberativa diskussionen är mest lämplig att användas i särundervisning där pojkar och flickor är åtskilda. Utifrån läroplanen Lpo-94 och dess mål kring jämställdhet och genus kan både sär- och samundervisning användas. Det har ingen betydelse huruvida man ser våldtäkt som ett samhällsligt problem eller ett problem på individnivå då det utifrån Jeffners resultat visar att det viktigaste är att de manliga könsnormerna lyfts fram och förändras oberoende varifrån de verkar.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Problemformulering	4
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställningar	6
1.4 Metod och material.....	7
1.5 Disposition.....	8
1.6 Definition av begrepp.....	8
1.6.1 Särundervisning och samundervisning.....	8
1.6.2 skolan	9
1.6.3 Våldtäkt	9
1.6.4 Förståelsen av våldtäkt	10
2. Tidigare forskning	10
3. Teoretiska perspektiv	10
3.1 Sär- och samundervisning genom skolans historia.....	10
3.2 Sär- eller samundervisning i dagens skola	14
3.3 Den deliberativa diskussionen.....	19
3.4 Sammanfattning.....	19
4. Källmaterial: Stina Jeffner – Liksom våldtäkt typ, om ungdomars förståelse av våldtäkt	19
4.1 Jeffner om heterosexuallitet, normer och kultur.....	20
4.2 Jeffner om sexualiserat våld	21
4.3 Sammanfattning.....	22
4.4 Pojkar och flickors förståelse av könsnormer	23
4.5 Pojkar och flickors förståelse av sex och kärlek.....	24
4.6 Jeffner om förhandlingsutrymme och kön	25
4.7 Sammanfattning.....	28
5. Analys	29
5.1 Sär- eller samundervisning i arbetet med förståelsen av våldtäkt	30
5.2 Den deliberativa diskussionen i arbetet med förståelsen av våldtäkt	32
5.3 Sär- eller samundervisning och den deliberativa diskussionen i arbetet med förståelsen av våldtäkt.....	34
6. Resultat	34
7. Diskussion	35
Källförteckning	39

1. Inledning

Genom historien av de svenska läroverken och folkskolorna har det inte alltid varit gällande att elever skall skolas tillsammans. Under 1800- talet var det t.ex. en självklarhet att bedriva särundervisning på läroverken och först år 1927 fick flickor tillträde till studier vid läroverken på samma villkor som pojkarna. Diskussioner genom historien gällande sär- eller samundervisning har bl.a. handlat om att flickor inte varit kroppsligt lämpade för att studera i samma takt som pojkarna och flickorna ansågs inte vara likvärdiga intellektuellt. Samundervisning framstod också som ett hot mot sedligheten och man ansåg att könen borde särskiljas för att garantera att inga gränser för det tillåtna passerades och det handlade också om att kvinnor och män i samhället hade olika uppgifter och att utbildningen således även borde spegla detta. Skolan var till för pojkar och skolans uppdrag var att fostra män till positioner i det offentliga samhället. Man kan konstatera att utbildningsmöjligheterna för män och kvinnor ligger i linje med den för tiden rådande samhällsutvecklingen och en frågeställning är hur resonemangen kring sär- eller samundervisning förs i skolväsendet idag.

En diskussion jag ämnar föra in i dagens debatt om sär- eller samundervisning handlar om ungdomars förståelse av begreppet våldtäkt. Bör t.ex. lärare i en undervisningssituation använda sär- eller samundervisning i arbetet med förståelsen av våldtäkt? Detta är dock i stort inte en frågeställning huruvida man inom skolan likt i samhället bör diskutera och problematisera våldtäkt eller inte. Det handlar snarare om den didaktiska frågeställningen på vilket sätt detta skall ske beträffande sär- eller samundervisning. Skolan har som mål att bl.a. fostra elever till jämställdhet och att ifrågasätta traditionella könsmonster. Ett etiskt dilemma är om detta sker på ett bra sätt d.v.s. att både pojkar och flickor i samma utsträckning ges möjlighet att nå dessa mål.

Jag vill diskutera om särundervisning ibland kan leda till bättre resultat för att nå läroplanens mål att ifrågasätta traditionella könsroller och arbeta för jämställdhet inom skolan. För att diskutera detta använder jag mig av frågan huruvida sär- eller samundervisning bör användas inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt.

1.1 Problemformulering

Inte på någon plats i den nu gällande läroplanen står något om sär- eller samundervisning och det verkar vara mer eller mindre en utgångspunkt att samundervisning inom skolan idag är det gällande. Men det kan å andra sidan vara ett utrymme för läraren att själv avgöra huruvida

han/hon vill använda sig av sär- eller samundervisning. Detta stärks också utifrån det faktum att läroplanen Lpo-94 tillskillnad från Lgr-80 inte innehåller några riktlinjer för vare sig lärarnas arbetsformer eller arbetssätt utan är mer målinriktad generellt. Däremot nämns både begrepp som jämställdhet och genus som båda går att koppla till problemformuleringar kring sär- eller samundervisning. I läroplanen för grundskolan Lpo-94 går att läsa följande angående jämställdhet:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.¹

I läroplanen för grundskolan Lpo-94 går att läsa följande angående genus:

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.²

Några problemformuleringar att diskutera är om skolan i sin verksamhet utifrån ovanstående skoldokument rörande sär- eller samundervisning minskar jämställdheten mellan könen om elever placeras i särundervisning. Förhållandet är lika inför problemformuleringen kring om sär- eller samundervisning kan motverka traditionella könsmonster som läroplanen föreskriver. Både lärarens uppgift att främja jämställdhet och att motverka stereotypa könsmonster inom skolan är arbeten som är viktiga och även att utifrån läroplanen ge elever utrymme att utveckla sin förmåga oberoende av könstillhörighet. Bör vi tolka det sistnämnda som att särundervisning går emot läroplanen då den använder sig av kön som indelningsgrund. Eller är det så att en tolkning av läroplanen och begreppen nämnda ovan; ”oberoende av könstillhörighet” innebär att skolan kan bortse ifrån könsskillnader istället för att beakta dem.

Som utgångspunkt för denna uppsats kommer jag att använda mig av Stina Jeffners avhandling *Liksom våldtäkt typ... om ungdomars förståelse av våldtäkt*. Utifrån hennes undersökningar och intervjuer med ungdomar finns ett antal problemområden att ta upp. Var går t.ex. skiljelinjen mellan vad som skall tolkas som våldtäkt och vad som skall tolkas som någonting annat. Hur ser förhållandet ut mellan det som ungdomar uppfattar som normalt i

¹ Utbildningsdepartementet, *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet 1994*, 1994, sid. 3

² Utbildningsdepartementet, 1994, sid. 4

föreställningar om kön och heterosexualitet och det som uppfattas som extremt i föreställningar om våldtäkt. Har alltså synen på om ungdomar uppfattar våldtäkt som ett samhällsligt problem utifrån könskraft eller ett problem på individnivå någon betydelse för arbetet för förståelsen av våldtäkt inom skolan? Förutom att diskutera huruvida arbetet med förståelsen av våldtäkt inom skolan bör ske i sär- eller samundervisning finns ytterligare problemområden att diskutera. Då många elever genom diskussioner vill komma till tals samtidigt och berätta om sin förståelse om t.ex. våldtäkt går kanske den didaktiska vinsten förlorad då läraren i arbetet tvingas diskutera didaktisk rörande metod istället för didaktiska mål. Bör en deliberativ diskussionsmodell användas i arbetet med förståelsen av våldtäkt då en sådan diskussion bl.a. bygger på att alla former av makt och intressekamp är frånvarande. För att ta reda på detta kommer jag att använda mig av författaren Seyla Benhabib och hennes teori kring den deliberativa diskussionsmodellen. Jag har använt mig av de två böckerna *Jämlikhet och mångfald, demokrati och medborgarskap i en global tidsålder* och *Autonomi och gemenskap, kommunikativ etik, feminism och postmodernism*.

1.2 Syfte

Mitt syfte med denna uppsats är att svara på frågeställningen huruvida sär- eller samundervisning bör tillämpas i skolans arbete med förståelsen av våldtäkt.

1.3 Frågeställningar

Jag vill förutom att svara på min huvudfrågeställning huruvida sär- eller samundervisning bör tillämpas i skolans arbete med förståelsen av våldtäkt svara på frågorna:

- Bör man utifrån Jeffners resultat om ungdomars förståelse av våldtäkt använda sig av sär- eller samundervisning inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt?
- Bör den deliberativa diskussionsmodellen användas i arbetet med förståelsen av våldtäkt?
- Kan sär- eller samundervisning motiveras utifrån läroplanen Lpo-94 och dess mål kring jämställdhet och genus?
- Har synen på våldtäkt som ett samhällsligt problem om könskraft eller som ett problem på individnivå någon betydelse för arbetet för förståelsen av våldtäkt inom skolan?

1.4 Metod och material

Som metod för denna uppsats valde jag ett litteraturstudium och mina utgångspunkter för att svara på detta syfte är att använda mig av Stina Jeffners resultat om ungdomars förståelse av våldtäkt. Som verktyg för analys använder jag mig av teoretiska perspektiv kring sär- och samundervisning och Seyla Benhabibs teori kring den deliberativa diskussionen. Jag kommer dessutom ha mina utgångspunkter i vad läroplanen för grundskolan Lpo-94 förskriver om sär- och samundervisning. Anledningen till att jag valde Stina Jeffners bok som källmaterial och hennes teorier om ungdomars förståelse av våldtäkt är att hennes fakta och åsikter inom ämnet och begreppet våldtäkt är många. Hon har egen erfarenhet av att ha både jobbat i kvinnojourer och att tidigare skrivit en avhandling om ämnet. Jeffner lyfter inte bara fram hur ungdomar ser på förståelsen av våldtäkt utan ävenledes ger en teoretisk förklaring där hon sammanbinder både heterosexualitet, makt och kön.

Skälet till att jag valde Benhabibs böcker och teorier kring den deliberativa diskussionsmodellen är att jag anser att detta tillvägagångssätt i en diskussion individer emellan teoretiskt bör passa att användas i arbetet med förståelsen av våldtäkt. Detta eftersom den bortser ifrån maktpositioner och kulturella tillhörigheter som annars om möjligt kan komplicera kommunikationen. Benhabibs bok *Jämlikhet och mångfald, demokrati och medborgarskap i en global tidsålder* valde jag också specifikt därför att den problematiserar ett samhälles problem kring mångkulturalism och ser att en deliberativa demokrati och diskussionsmodellen kan vara dess lösning. *Autonomi och gemenskap, kommunikativ etik, feminism och postmodernism* använder jag i denna uppsats då Benhabib i denna bok förutom att hon vill utveckla en teori som ger plats åt det moraliska omdömet inom ramen för en universalistisk etik även presenterar den deliberativa diskussionsmodellens samtalsstruktur.

Jag kommer också att använda mig av källor såsom boken *Pojkskola, flickskola, samskola* författad av Marie Nordström då denna bok ger en bild och bakgrund av samundervisningens historia i Sverige. Anledningen till att jag valde denna bok är att den likt Jeffners bok bygger på en avhandling och således bör uppfylla krav på saklighet i information. Dessutom ger boken en bakgrund till samundervisningens historia i Sverige och i denna uppsats anser jag detta perspektiv främjar argument både argument för och emot sär- eller samundervisningens diskurs idag. Jag har även använt mig av tre publikationer från skolverket som berör jämställdhet i debatten kring sär- och samundervisning; *Undervisning för flickor – undervisning för pojkar eller undervisning för flickor och pojkar?* Skriven av Inger

Wernersson från Göteborgs Universitet. *Olikheter en brist eller tillgång? – undervisningsformer, pedagogiska metoder och innehåll i ett genusperspektiv* skriven av projektledare Solveig Lundberg. *Flickors och pojkars olika förutsättningar och villkor* skolverkets rapport nr. 47, projektledare Gunilla Zackari. Anledningen till att jag valde dessa ovanstående publikationer var att de alla har fokus på jämställdhet och könsskillnader inom skolan. På så vis kan de hjälpa mig att svara på en av frågeställningarna i denna uppsats huruvida sär- eller samundervisning kan motiveras utifrån läroplanen Lpo-94.

Andra källor jag använt mig av är Lena Dalenius och publikationen *Särundervisning, bra eller dåligt? En studie av flickklasserna på Thorildsplans gymnasium*, Bettina Berg - *Genuspraktika för lärare*, en artikel från skolverket och Britt-Marie Berges publikation från Högskolan Oslo - *Skall vi skolas tillsammans eller var för sig?* Dessa tre källor anser jag vara sakliga och relevanta i denna uppsats då de är hämtade ur ett akademiskt ursprung och de tar alla upp olika perspektiv kring både fördelar och nackdelar med särundervisning vilka är användbara under min tidigare forskning. Övrigt material i denna uppsats består främst av dokument såsom skolans läroplan samt forskningslitteratur inom etik och pedagogik.

1.5 Disposition

Dispositionsmässigt kommer jag i denna uppsats först att presentera en problemformulering följt av mitt syfte och frågeställningar för att sedan redogöra min metod och litteraturgenomgång. Därefter ämnar jag redogöra definition av begrepp och ett avsnitt av teoretiska perspektiv knutna till sär- och samundervisning och den deliberativa diskussionen. Detta följs av en redovisning av källmaterial och analys för att avslutas med ett resultat, diskussionsavsnitt och källförteckning.

1.6 Definition av begrepp

1.6.1 Särundervisning och samundervisning

I denna uppsats användes begreppen särundervisning och samundervisning och jag har definierat dessa begrepp utifrån kön som indelningsgrund. Särundervisning avser att pojkar och flickor har undervisning var för sig och med begreppet samundervisning att pojkar och flickor har undervisning tillsammans. Intressant är att dessa begrepp oftast nämns tillsammans och anledningen till detta anser jag är att både sär- och samundervisning kan ses som separata begrepp men de behöver användas tillsammans för att lättare definieras.

1.6.2 Skolan

Då jag använder begreppet skolan i detta sammanhang så avser jag det obligatoriska skolväsendet med nivån högstadiet.

1.6.3 Våldtäkt

Begreppet våldtäkt kan enligt Jeffners undersökning och intervjuer med både pojkar och flickor definieras att en våldtäkt är när en pojke genomför ett samlag eller någon annan sexuell handling mot en flickas vilja. Nedan följer den juridiska definitionen av begreppet våldtäkt och vad som skall ske för att en person om möjligt skall kunna dömas för våldtäkt.

1§ Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år. Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.[---] Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.³

Värt att notera är att innan denna nu gällande förordning trädde i kraft var domen beroende av vad förövaren gjorde med brottsoffret. En våldtäkt är alltid ett brott och skulden ligger endast hos gärningsmannen oavsett omständigheter.⁴ Den tidigare lagstiftningen krävde att ett sexuellt umgänge skulle ha ägt rum för att det skulle juridiskt kallas för våldtäkt medan den nuvarande lagen istället har definitionen sexuell handling.⁵ Denna åtskillnad har betydelse enligt Jeffner som i sin bok *Liksom våldtäkt typ... om ungdomars förståelse av våldtäkt* från 1998 efterlyste denna ändring i lagen. Den tidigare ordalydelsen ansågs vara förskrivande en ömsesidig handling vilket man ansåg vara otänkbart i detta sammanhang därför ändrades lagen. Fler förövare skulle med den nuvarande lagen komma att dömas enligt brottsrubriceringen våldtäkt och hela problematiken kring våldtäkt skulle inte kunna förstås som ett ringa brott utan tas på fullaste juridiska allvar.⁶

³ SFS, Lag 2005:90, BrB 6:1

⁴ Jeffner Stina, *Liksom våldtäkt typ... om ungdomars förståelse av våldtäkt*, 1998, sid. 18

⁵ Jeffner, 1998, sid. 22

⁶ Jeffner, 1998, sid. 22

1.6.4 Förståelsen av våldtäkt

Med ovanstående avser jag Stina Jeffners definition som tar avstamp i de olika innebörder ungdomar uppfattar att våldtäkt har och dessa kan både vara knutna till kultur eller till normer i samhället. Det handlar framförallt om synen på kön och heterosexualitet och vad som uppfattas som normalt och onormalt.

2. Tidigare forskning

Jag har inte funnit något tidigare skrivet forskningsmaterial om vare sig våldtäkt kopplat till skolan eller rörande förståelsen av våldtäkt. De databaser jag sökt på är högskolan Dalarnas eget arkiv DALEA och även LIBRIS och ELIN.

3. Teoretiska perspektiv

För att ge en förförståelse till denna uppsats så är det viktigt att ge teoretiska perspektiv dels på ämnesområdet sär- och samundervisning och dels på den deliberativa diskussionsmodellen.

3.1 Sär- och samundervisning genom skolans historia

Marie Nordström skriver i sin bok *Pojkskola, flickskola, samskola, samundervisningens utveckling i Sverige 1866-1962* att det som gör att frågeställningar kring sär- och samundervisning blir så intressant ur ett historiskt perspektiv är flera. Trots att det på 1970- och 1980-talet aktualiserades att samundervisningen vann insteg så har det åter blivit en aktuell fråga utifrån jämställdhetsdebatten. Men i diskussionen genom historien om sär- eller samundervisning av pojkar och flickor har ett antal olika faktorer såsom samhällsstruktur, psykologiska och pedagogiska skäl varit avgörande. Initialt befarade man att flickor kunde överansträngas och ta skada kroppsligt om de skulle undervisas tillsammans med pojkarna. En barnboksförfattare hade denna åsikt om undervisning för flickor år 1888:⁷

Hellre finge hon då bli frisk och kry med en kokbok mellan sina knubbiga fingrar än mager och blek med lagerkransen på ett af sjukdom nedböjt hufvud.⁸

Wernersson skriver i skriften *Undervisning för flickor – undervisning för pojkar eller undervisning för flickor och pojkar?* att i takt med det allmänna skolsystemets utbyggnad

⁷ Nordström Marie, *Pojkskola, flickskola, samskola, samundervisningens utveckling i Sverige 1866-1962*, 1987, sid. 1

⁸ Nordström, 1987, sid. 1

under senare delen av 1880-talet diskuterades vilka skillnader som borde göras i undervisningen av pojkar och flickor. Dessa diskussioner pågår även idag och kunskaperna vad könstillhörighet kan betyda i form av utvecklingsmöjligheter men också vad dessa bör betyda inom skolan har förändrats.⁹ Lena Dalenius nämner i publikationen *Särundervisning, bra eller dåligt? En studie av flickklasserna på Thorildsplans gymnasium* att vid tiden för sekelskiftet var argumenten att flickor riskerade att anstränga sitt intellekt för mycket och att deras reproduktiva förmågor kunde skadas om de gick i skolan. Det fanns också teorier om att deras hjärnor var mindre än pojkarnas och att tjejerna var svaga både psykiskt och fysiskt.¹⁰

Enligt Wernersson var sambandet mellan förmåga att föda barn och ansträngningar i övrigt endast diskussioner för överklassens flickor. Man sade också att flickorna hade en annan typ av intelligens som gjorde dem intellektuellt underlägsna men samtidigt känslomässigt, moraliskt och religiöst överlägsna. Samundervisning framstod också som ett hot mot sedligheten och att könen borde särskiljas för att garantera att inga gränser för det tillåtna passerades. Det handlade också om att kvinnor och män i samhället hade olika uppgifter och att utbildningen således även borde spegla detta. Argumenten för särundervisning hämtades ofta från en religiöst grundad moral och att samhället i Sverige var hierarkiskt ordnat. Skolan var till för pojkar och skolans uppdrag var att fostra män till positioner i det offentliga samhället medan kvinnor, barn och tjänstefolket fanns på botten i samhällets pyramid.¹¹

På Palmgrenska samskolan i Stockholm användes samundervisning från 1876 och skolans rektor Karl Edvard Palmgren hade åsikten att samundervisning var ett begrepp att likställa med samuppfostran. Han sade till skillnad från andra att sedligheten inte alls var i fara utan tvärtom befästes om barnen fick lära känna varandra i skolan.¹² August Strindberg hade också ett inlägg i samundervisningsdebatten och menade att i en samskola med daglig kontakt med det andra könet så skulle barnen inte överskatta eller fantisera om varandra. På så vis skulle jämställdhet skapas och smicker minskas.¹³ Bettina Berg skriver i en artikel från lärarförbundet *Genuspraktika för lärare* att i början av 1900-talet infördes en sexårig skolplikt för både pojkar och flickor. I samband med den industriella revolutionen började kvinnorna i Sverige få bättre villkor både vad gäller arbetsrätt och rösträtt men också rätt till

⁹ Wernersson Inga, *Undervisning för flickor – undervisning för pojkar eller undervisning för flickor och pojkar?* Publikation Skolverket, 1995, sid. 2

¹⁰ Dalenius Lena, *Särundervisning, bra eller dåligt? En studie av flickklasserna på Thorildsplans gymnasium.* FoU-rapport, 1998:9, sid. 8

¹¹ Wernersson, 1995, sid. 3

¹² Nordström, 1987, sid. 198

¹³ Nordström, 1987, sid. 199

utbildning. 1904 års skolreform gjorde det möjligt för pojkarna att fortsätta i högre utbildningar men det dröjde ända till 1927 innan flickorna fick tillträde till studier vid läroverken på samma villkor som pojkarna. Den kommunala skolan var dock fortfarande uppdelad i pojk- och flickskola och medan pojkarna läste ämnen med siktet inställt på en offentlig karriär läste flickorna ämnen som kretsade kring fostran till äktenskap och hushållerska. Även ämnesval, undervisningssätt och resurser var beroende av könens olika beskaffenheter. I 1946 års skolreform föreslogs att flickorna skulle få samma yrkesförberedande utbildning som pojkarna och detta eftersom kvinnorna deltagit i det offentliga livet genom krigsåren och således förtjänande ett erkännande.¹⁴

Nordström skriver att den skolpolitik som fördes under 1940- till 1960-tal som drevs från ett socialdemokratiskt håll hade tanken att inom en demokratisk enhetsskola skulle alla barn rymmas och särundervisning var inte något som beaktades. Det som var överraskande var att bl.a. Tage Erlander talade för att flickskolorna skulle leva vidare då en föräldrapinion krävde detta. Dessutom framfördes frågan vad alla lärare inom flickskolan skulle göra då de var utbildade just för flickskolans skolform.¹⁵ Berg anser att det även bör nämnas att uppdelningen pojk- och flickskola påverkade sammansättningen av lärare, deras status och pedagogik. Flickor utbildade sig till fröknar i ämnen såsom huslig ekonomi, syslöjd och andra kvinnospecifika ämnen. Pojkarna utbildade sig till magistrar inom vetenskapliga ämnen och det viktiga var att beakta den framväxande generationen av naturvetenskap och teknik.¹⁶ Dalenius skriver att 1962 infördes nioårig obligatorisk skolgång och samtidigt avskaffades flickskolan och efter att grundskolan införts ansåg man att samundervisning och lika behandling av pojkar och flickor var ett verktyg för en jämställd skola.¹⁷ Både läroplanerna Lgr-69 och Lgr-80 genomsyrades av könsrollstänkandet och strävan för jämställdhet och mindre könsindelning.¹⁸

Skolpolitiker ansåg sig nu fått stöd av den psykologiska forskningen att med hjälp av en bra lärarutbildning kunna föreslå samundervisning och könsskillnaderna ansågs inte vara så stora att en skola enbart för flickor var nödvändig. Både pojkar och flickor skulle i fortsättningen delta i undervisningen i ämnen såsom hemkunskap, barnkunskap och teknik och på så vis skulle man nå läroplanens mål om jämställdhet.¹⁹ Nordström skriver att även om man hade en

¹⁴ Berg Bettina, *Genuspraktika för lärare*. Artikel lärarförbundet, 2005, sid. 14

¹⁵ Nordström, 1987, sid. 177

¹⁶ Berg, 2005, sid. 16

¹⁷ Dalenius, 1998, sid. 8

¹⁸ Dalenius, 1998, sid. 9

¹⁹ Nordström, 1987, sid. 178

uppfattning om att samundervisningen var den gällande undervisningsformen så kunde pojk- och flickklasser ändå förekomma i de stora städerna och där det fanns lärarresurser som räckte till.²⁰

På 1960- och 1970-talen argumenterade inom skolan för samundervisning genom att forskning visade att flickor klarade skolarbetet minst lika bra som pojkarna och det fanns numera inget som antydde att flickornas intelligens skiljde sig åt från pojkarnas. Då man tidigare trodde att samundervisning kunde göra att flickorna tog skada kroppsligt tror man nu att samundervisningen innebär att om individer av olika kön lär känna varandra tidigt så ger det en bra grund för goda relationer som vuxna. Man avdramatiserade alltså relationen mellan könen och menade att om både män och kvinnor var verksamma i yrkeslivet så behövdes ju också en samundervisning där samma kunskaper och erfarenheter utbyttes. På 1980-talet återkom gamla idéer om särundervisning av pojkar och flickor och utifrån jämställdhetsarbetet inom skolan gavs nu tankar att sätta flickorna i fokus. Argumenten nu var att i flickgrupper kunde flickorna bättre utveckla sina sociala förmågor och intellekt utan att påverkas av en pojkdominans. De skulle också kunna tränas i att tala offentligt och hävda sina egna intressen utan pojkarnas inflytande.²¹

Wernersson skriver att inom särundervisning för flickor kunde de också ges möjligheten att kompensera bristande erfarenheter inom traditionellt manliga områden och flickorna sades behöva tydliga rollmodeller som de endast kunde få av kvinnliga lärare i flickklasser. Om vi tar pojkarna som utgångspunkt i diskussionen så framfördes under 1980-talet både skäl för och emot särundervisning. Argumenten för särskilda pojkgrupper var bara delvis parallella med argumenten för särskilda flickgrupper. T.ex. ansågs pojkar med ensamstående mamma behöva starka och tydliga förebilder och de kunde de bara få genom att vara i pojkgrupper med manliga lärare. Man sade också att pojkar från landsbygden skulle hämmas av att intresse för kunskap och inläring kunde ses som kvinnligt och dessa elever skulle gynnas av en manligare skola. Wernersson anser att det är tydligt att olika åsikter om sär- eller samundervisning varierar och frågan är om inte dessa skillnader är mindre än variationen som finns mellan individer inom respektive grupp.²²

²⁰ Nordström, 1987, sid. 193

²¹ Wernersson, 1995, sid. 4

²² Wernersson, 1995, sid. 5

3.2 Sär eller samundervisning i dagens skola?

För att ge en bild av hur diskussioner kring sär- och samundervisning förs inom skolan idag följer ett antal olika forskares synpunkter. Dalenius berättar att debatten kring sär- och samundervisning har lett till att ett intresse kring om skolan skall satsa på särundervisning som ett alternativ till samundervisningen för att möta kraven för en jämställd skola. Forskningsrönen är många men ofta motsägelsefulla då de kan beskriva ungefär liknande diskussion inom skolan men ändå komma till skilda slutsatser. En anledning till enkönade grupper kan handla om en ren teknisk åtgärd där man vill lösa ett problem i undervisningen men det kan också handla om ideologiska innebörder. Dessa kan röra sig om makt, jämställdhet och rättvisa men också om man vill använda sig av särundervisning för att kompensera ett mansdominerat samhälle. Att använda sig av särundervisning för flickor kan bl.a. handla om att förbättra deras självkänsla och hävda deras intressen och skälen till särundervisning kan alltså både kopplas till olika förhållanden i samhället och undervisningssituationen.²³

En del forskning menar Dalenius påvisar fördelar med att dela in pojkar och flickor i undervisningen medan annan forskning mest ser negativa innebörder av särundervisning. Utvärderingar av enkönad undervisning är ibland positiva men det är svårt att avgöra vad som direkt påverkar denna positiva reaktion.²⁴ Ofta är det så att en försöksverksamhet får extra resurser till förfogande och därför är det svårt att avgöra om försöksverksamheten i sig eller det faktum att verksamheten hamnat i fokus som har varit bestämmande.²⁵

I skolverkets skrift *Olikheter en brist eller tillgång? – undervisningsformer, pedagogiska metoder och innehåll i ett genusperspektiv* skriver Solveig Lundberg om genus och jämställdhetsarbetet inom skolan och problematiserar detta genom att föra in perspektiv kring sär- och samundervisning. Frågeställning som nämns är om genus är en tillräcklig indelningsgrund och Lundberg nämner att samundervisning av pojkar och flickor fortfarande är grunden för arbetet inom skolan men samtidigt så finns det inget som utesluter att man kan arbeta med tillfälliga enkönade undervisningsgrupper. Det finns dock en risk att båda könen låser fast sig vid sina värderingar och förstärker de redan existerande föreställningarna om det motsatta könet. Som lärare genom sin undervisning kan han/hon inte påverka detta genusspel

²³ Dalenius, 1998, sid. 13

²⁴ Dalenius, 1998, sid. 13

²⁵ Dalenius, 1998, sid. 14

då det är en spegling av samhällets genusstruktur. Paradoxalt är att det inom skolan endast genom en medveten könsindelning går att åstadkomma en förändring av dessa stereotypa föreställningar.²⁶ Det finns dock en risk med att ett alltför stort tänkande kring särundervisning riskerar att förenkla genusproblematiken och dölja dess strukturer och samtidigt bekräfta att t.ex. pojkarna är mer värda än flickorna.²⁷

I skolverkets publikation *Flickors och pojkars olika förutsättningar och villkor* skriver Gunilla Zackari om könsskillnader inom skolan. Hon ger en översikt om skolans jämställdhetsarbete genom att definiera könsskillnader som en pedagogisk fråga. Hon skriver inledningsvis att begreppet jämställdhet ingår i det större jämlikhetsbegreppet och skillnaden är att jämlikhet handlar om rättvisa människor emellan medan begreppet jämställdhet handlar om rättvisa mellan könen.²⁸ Att just definiera könsskillnader inom skolan som en pedagogisk fråga handlar mycket om på vems villkor man organiserar undervisningen. Enligt läroplanen Lpo-94 är samundervisningen den givna grunden för undervisningen men den utesluter inte att man i skolan kan arbeta med tillfälliga enkönade undervisningsgrupper med tydliga syften.²⁹ Britt- Marie Berge skriver i skriften *Skall vi skolas tillsammans eller var för sig* att när en lärare upplever att flickor och pojkar hämmar varandra kan könsindelning skapa en lugnare och friare inlärningsmiljö. Särundervisning kan vara motiverat vid korta tillfällen med ett medvetet mål med uppdelningen t.ex. vid diskussioner kring sex- samlevnad och trakasserier. Särundervisning inom skolan kan vara motiverat under nedanstående situationer:³⁰

- När en klass eller grupp är extremt dominerat av ett kön.
- När pojkar eller flickor i en klass inte kommer till tals.
- När inbördes konflikter mellan flickor och pojkar tar för stor plats.
- När ett ämne är speciellt feminint eller maskulint laddat.³¹

²⁶ Lundberg Solveig, *Olikheter en brist eller tillgång? – undervisningsformer, pedagogiska metoder och innehåll i ett genusperspektiv*. Publikation Skolverket, 97:314, sid. 24

²⁷ Lundberg, 97:314, sid. 25

²⁸ Zackari Gunilla, *Flickors och pojkars olika förutsättningar och villkor, en kunskapsöversikt om könsskillnader inom skolan*. Publikation Skolverket 94:80, sid. 3

²⁹ Zackari, 1994, sid. 52

³⁰ Berge Britt- Marie, *Skall vi skolas tillsammans eller var för sig? Likt og ulikt?* Publikation Högskolan Oslo, 1998:2, sid. 73

³¹ Berge, 1998, sid. 73

I små könsbestämda grupperingar kan elever känna sig trygga och om ämnet handlar om elevers känslomässiga tankar och fungeringar kring personlighet och dyl. bör de även behandlas utifrån sådana perspektiv. Berge skriver att flickor har en annan mognadsnivå än pojkar men att använda särundervisning under en längre tid ger dock inga positiva erfarenheter vare sig för lärare eller elever då man mer befäster rådande könsförhållanden.³²

Wernersson skriver att när man synliggör relationen mellan könen betonas ofta olikheterna och en frågeställning är om dessa olikheter är önskvärda och ett renodlat svar är svårt att finna då genus är betingat av tid och sammanhang. Diskussioner om sär- eller samundervisning handlar ofta om att flickorna skall slippa bli dominerade av pojkarna men studier har även gjorts med särskilda pojkgrupper baserade på deras villkor men detta uppmärksammas inte lika fullt som t.ex. flickornas särundervisning. En variation av sär- och samundervisning kan vara ett pedagogiskt hjälpmedel inom skolan i jämställdhetsarbetet.³³ Wernersson nämner i samma publikation att frågan huruvida man skall använda sig av sär- eller samundervisning är beroende av ideologi och vad man vill uppnå i sin undervisning. Hon menar att elevers sammansättning i form av både närvaro och frånvaro av det motsatta könet har betydelse och är en pedagogisk utmaning.³⁴

Under en längre tid har flickornas situation varit i centrum vad gäller särundervisning då rättvisa och jämställdhet kräver att flickorna skall få mer uppmärksamhet. Pojkarnas situation och problemområden definieras inte likhet med flickornas som särskilda problem knutna till könstillhörighet utan mer som allmänna svårigheter. T.ex. anses inte läs- och skrivsvårigheter vara ett pojkeproblem utan det behandlas inom specialundervisningen trots att pojkar klart är överrepresenterade. Det verkar inte finnas behov av att uppmärksamma pojkarnas problem, inte för att de inte har några problem utan för att skolan från början formats för pojkar.³⁵ Det finns olika studier som inte bara påvisar skillnader mellan könen utan också beskriver ett olik förhållande mellan lärare och elev, bedömning av prestation och effekter av undervisningsmetoder. Beroende på om man är pojke eller flicka uppfattas undervisningen olika och oftast är den utformad och anpassad efter pojkarnas behov och inlärningsmönster medan flickorna missgynnas. Många ämnen är manliga till sin karaktär och utgår ifrån manliga sammanhang och strukturer. Skillnader märks också i pojkars och flickors

³² Berge, 1998, sid. 73

³³ Zackari, 1994, sid. 53

³⁴ Wernersson Inga, *Flickors och pojkars olika förutsättningar och villkor, en kunskapsöversikt om skönskillnader inom skolan*. Publikation Skolverket 94:80, sid. 54

³⁵ Wernersson, 1995, sid. 7

kroppslighet där generellt sätt pojkarna kräver större utrymme än flickorna. Pojkarna lägger vikt vid att synas i större grupper medan flickorna istället prioriterar personliga kontakter i smågrupper. Villkoren i ett klassrum svarar bättre emot pojkars sätt att uttrycka sig och göra sig hörda i stora grupper medan flickorna blir osynliga och betraktas som en grupp istället för individer.³⁶ Wernersson skriver att flickor och pojkar också motiveras olika beroende av ämnet som läraren tar upp och flickor fäster generellt sätt större vikt i att förstå sammanhang av ämnesstoff medan pojkarna är mer intresserade av att experimentera. En undervisningssituation som präglas av konkurrens gynnar pojkarnas inläring men samtidigt missgynnas flickorna medan samarbete är bra för flickorna men mindre bra för killarna.³⁷ Gunilla Molloy menar i sin bok *Näbbgäddor och bråkstakar* att om man som lärare i en klassrumssituation och samundervisning vill ge flickorna mer plats kommer sannolikt pojkarna att bli missnöjda över deras minskade utrymme. Förhållandet är lika om man vill ge pojkarna mer utrymme än flickorna och man kan således inte ändra villkoren för halva klassen utan att andra halvan märker det. Det är viktigt att läraren är medveten om genusperspektivet liksom samspelet mellan könen i klassrummet.³⁸

3.3 Den deliberativa diskussionen

Jag använder mig här av Seyla Benhabibs två böcker *Jämlikhet och mångfald - Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder* och *Autonomi och gemenskap, kommunikativ etik, feminism och postmodernism*. Den deliberativa diskussionsmodellen som beskrivs i båda böckerna är min utgångspunkt. Benhabib är ursprungligen från Turkiet och är professor i statsvetenskap och filosofi och verksam vid Yale University U.S.A.

Benhabib skriver att en vanlig föreställning är att begreppen kultur och samhälle är sammanhängande som en holistisk enhet och att denna syn har hindrat människan att se att det förekommer en global dialog av uppdelningen ”vi och de andra”. Varje kultur har en flerstämmighet med tillhörande komplexa dialoger men samhället idag är etnocentriskt och vi har problem med erkännandet av mångkulturen.³⁹ Det behövs således ett ständigt moraliskt och politiskt arbete för att minska inkommensurabilitet eller oöversättlighet människor och kulturer emellan.⁴⁰ Platsen för detta skådespel är i det civila samhällets offentlighet men

³⁶ Dalenius, 1998, sid. 10

³⁷ Wernersson, 1995, sid. 13

³⁸ Molloy Gunilla, *Näbbgäddor och bråkstakar*. Häften för didaktiska studier, 1990, sid. 14

³⁹ Benhabib Seyla, *Jämlikhet och mångfald - Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. 2004, sid. 48

⁴⁰ Benhabib, 2004, sid. 55

arbetet måste vara förenlig med tre normativa villkor; egalitär ömsesidighet, frivillig självtillskrivning och frihet att träda ut och att ansluta sig. Med egalitär ömsesidighet menas att ingen kulturell grupp får ha färre rättigheter än andra grupper och frivillig självtillskrivning innebär att ingen individ får automatiskt kopplas till en kulturell, religiös eller språklig grupp. Med frihet att träda ut och ansluta sig menar Benhabib att individer har rättigheten att avsäga sig sin kulturella identitet för att tillskriva sig en ny.⁴¹

Dessa tre regler är centrala inom diskursetiken och idealet för en demokrati är enligt den tyska filosofen Jürgen Habermas en samtalssituation där alla former av makt och intressekamp är frånvarande. Dessa samtal präglas av förståelse för varandras argument och innehålla en fast strukturering för fastställande av vad som skall diskuteras. Diskursetikens grunder säger att bara det innehåll och normer och institutionella aktiviteter är giltiga som alla i en diskussion kan samtycka till.⁴² Benhabib kallar detta grundläggande villkor i en diskurs för en metanorm och denna verkar med förutsättning att de tidigare nämnda normativa villkoren uppfylls. En norm är en regel för ett skeende eller handling medan en princip kan förklaras som ett generellt moraliskt påstående. Alla människor med förmåga till tal skall också ha rätt att delta i de moraliska samtalen och det är viktigt menar Benhabib att fokus i diskussioner skall ligga i processen att komma till lösningar av problem.⁴³

Benhabib anser att det finns en övertygelse om det argumenterande samtalets betydelse inom ett demokratiskt samhälle men för vissa människor passar deras resonemang inte i något forum.⁴⁴ Det är följaktligen viktigt att inget samtalsämne får vara uteslutet och att alla människor med olika bakgrunder får delta. Genom att se sig själv och andra som förmögna av erfarenheter så blir det moraliska samtalet präglad av ömsesidig respekt.⁴⁵ En diskursetik präglas av en strävan efter en ideal talsituation och fungerar som en procedurteori för moraliska diskussioner. Diskursetikens insikter kommer ursprungligen från moderna teorier om autonomi och samhällskontrakt då formulerade av John Locke och Immanuel Kant.⁴⁶

⁴¹ Benhabib, 2004, sid. 142

⁴² Benhabib, 2004, sid. 143

⁴³ Benhabib, 2004, sid. 144

⁴⁴ Benhabib, *Autonomi och gemenskap, kommunikativ etik, feminism och postmodernism*. 1992, sid. 7

⁴⁵ Benhabib, 1992, sid. 8

⁴⁶ Benhabib, 1992, sid. 40

Målet med en diskurs är att nå enighet som grundas på argument och samstämmighet alla deltagare ha möjligheten att göra påståenden, ge rekommendationer och önskningar men också uttrycka känslor.⁴⁷

3.4 Sammanfattning

Diskussioner genom historien om sär- eller samundervisning har kretsat kring samhällsstruktur, flickors psykologiska hälsa och till pedagogiska skäl. Dagens debatt kring sär- och samundervisning har inriktningen kring om skolan skall satsa på särundervisning som ett alternativ till samundervisningen för att möta kraven för en jämställd skola. Enligt läroplanen Lpo-94 är samundervisningen den givna grunden för undervisningen men den utesluter inte att man i skolan kan arbeta med tillfälliga enkönade undervisningsgrupper med tydliga syften. En variation av sär- och samundervisning kan vara ett pedagogiskt hjälpmedel och fördelar med särundervisning inom skolan är bl.a. att förbättra flickors självkänsla och mer hävda deras intressen. Nackdelar med särundervisning är främst att man riskerar att förstärka de redan existerande föreställningarna om det motsatta könet. Den deliberativa diskussionen är samtalssituation där alla former av makt och intressekamp är frånvarande. Dessa samtal präglas av förståelse för varandras argument och innehålla en fast strukturering för fastställande av vad som skall diskuteras. Den deliberativa diskussionsmodellen är även förenlig med tre normativa villkor; egalitär ömsesidighet, frivillig självtillskrivning och frihet att träda ut och att ansluta sig.

4. Källmaterial: Stina Jeffner – Liksom våldtäkt typ... Om ungdomars förståelse av våldtäkt

Författaren Stina Jeffner har i sin bok som är en nyutgåva av hennes doktorsavhandling forskat kring betydelsen av kön och heterosexualitet och i synnerhet ungdomars förståelse av våldtäkt. Utgångspunkter för hennes arbete är intervjuer av ungdomar och aktuell forskning och hon analyserar begreppet våldtäkt med en genusforskning som grund. Jag inleder med en teoretisk genomgång för att sedan fortsätta med en resultatdel med hennes diskussioner om ungdomars förståelse av våldtäkt. Avslutningsvis går jag igenom vad Jeffner anser om förhållandet förhandlingsutrymme och kön.

⁴⁷ Benhabib, 1992, sid. 9

4.1 Jeffner om heterosexualitet, normer och kultur

Jeffner skriver i början av boken att hon bl.a. har för avsikt att problematisera betydelsen av kön och könsrelationer som finns bland ungdomars förståelse av våldtäkt. För att beskriva vad som innebär med begreppet kön lyfter Jeffner fram Eva Lundgren (1993) och hennes syn på de inom den könsteoretiska debatten rådande begreppen könsessentialism och könskonstruktionism. Med detta menas att kön grundas genom en process som inte är statisk utan snarare föränderlig.⁴⁸ En individs könsidentitet är enligt Jeffner inte densamma inom den privata arenan som den offentliga och pojkar och flickor agerar följaktligen olika. Vad som anses vara normalt eller onormalt eller extremt när det gäller kön går enligt Jeffner att koppla till kulturella könsnormer som påvisar hur man både som pojke och flicka bör bete sig.⁴⁹ Dessa könsnormer kan både anses beskriva en normativ normalitet som bygger på kulturella värderingar och en empirisk normalitet som hänvisar till antaganden hur de flesta individer faktiskt gör.⁵⁰ För att dessa normer skall kunna tolkas behövs en analys av kön och heterosexualitet i relation till makt och här nämner Jeffner författarinnan Catharine MacKinnon (1989) och hennes studie om förhållandet mellan kön, sexualitet och makt. Jeffner skriver att MacKinnon anser att sexualitet är en social konstruktion baserad på och definierad av män och deras makt föreskriven till kvinnorna och deras syn på kön.⁵¹

Det som definierar maskulinitet är en dominant erotisering och det som upplevs för kvinnor som erotiskt är uppbyggd på en underordning och heterosexualiteten blir således en organiseringsprincip för kön.⁵² Ett begrepp som beskriver mäns överordning och kvinnors underordning kallas för hegemoni och detta begrepp är sammankopplat med normer för kön, heterosexualitet och makt.⁵³ Den hegemoniska manligheten är heterosexuell och det är just samspelet av olika typer av manligheter som bildar en patriarkal ordning där kvinnan endast definieras som en motsats eller komplement genom de s.k. marginaliserade normerna.⁵⁴

Vad gäller begreppet kultur preciserar Jeffner det som bundet till en samhälls nivå och kontext inom vilka normer skapas, upprätthålls och ändras. Men kulturbegreppet kan anses vara problematiskt då vi i vårt postmoderna samhälle ofta ifrågasätter helheter och samhörighet

⁴⁸ Jeffner, 1998, sid. 26

⁴⁹ Jeffner, 1998, sid. 27

⁵⁰ Jeffner, 1998, sid. 28

⁵¹ Jeffner, 1998, sid. 30

⁵² Jeffner, 1998, sid. 31

⁵³ Jeffner, 1998, sid. 43

⁵⁴ Jeffner, 1998, sid. 42

och risken är vi fastnar i positioner istället för att se kultur som något gemensamt.⁵⁵ Det intressanta är dock, anser Jeffner, att se individers delaktigheter i kulturer som både kan förstärkas och ändras men som inte enbart är något statiskt man förhåller sig till utan aktivt deltar i.⁵⁶

4.2 Jeffner om sexualiserat våld

För att problematisera material från intervjuerna anser Jeffner att det är viktigt att se till våldtäkt i perspektiv med det pågående forskningsfältet. Den feministiska forskningens huvudsakliga uppgift är att problematisera förhållandet mellan kön och makt.⁵⁷ Det analytiska samlingsbegreppet sexualiserat våld markerar ett släktskap med våldtäkt men också med företeelser såsom incest och prostitution som alla gemensamt kan förstås som förtryckande.⁵⁸ Forskning kring sexualiserat våld är främst förekommande inom psykologi men på senare år har forskare närmat sig begreppet utifrån olika synvinklar bl.a. kopplade till konsekvenser av sexualiserat våldet men också förståelsen.⁵⁹ Jeffner lyfter här fram den amerikanske psykologen Nicholas Groth (1981) och hans forskning baserad på intervjuer med mer än 500 våldtäktsmän. Groths huvudsakliga resultat är att våldtäkt inte är en sexuell handling utan snarare en aggressiv handling som syftar till kontroll och endast är ett verktyg för vrede. Han gör följaktligen åtskillnad mellan sexualitet och aggressivitet och menar att våldtäkt bör ses som ett sexuellt beteende men som inte tjänar sexuella syften. Groth urskiljer tre grundläggande komponenter som är orsaker till begreppet våldtäkt; vrede, makt och sadism där maktvåldtäkterna är vanligast, följt av vredesvåldtäkter och de sadistiska våldtäkterna.⁶⁰

Men våldtäkter kan inte ses som endast en brottshandling utan måste förstås som ett symptom på en psykisk störning och Jeffner nämner här om Eva Hedlunds (1989) arbete och forskning kring våldtäkt. Hon menar att denna störning uppkommer i männens kamp att känna sig som män och är starkt sammankopplat till om mannen själv blivit sexuellt utnyttjad som barn eller upplevt en stor avsaknad av en fader under barndomen. Kön och heterosexualitet är hos Hedlunds teorier sammankopplade trots att Groth anser att våldtäkt inte har något med sexualitet att göra men det är ändå sexuellt avvikande män som begår våldtäkt och andra sexualbrott. Det som Hedlund här hänvisar till är att det finns en normal sexualitet att avvika

⁵⁵ Jeffner, 1998, sid. 37

⁵⁶ Jeffner, 1998, sid. 38

⁵⁷ Jeffner, 1998, sid. 229

⁵⁸ Jeffner, 1998, sid. 227

⁵⁹ Jeffner, 1998, sid. 228

⁶⁰ Jeffner, 1998, sid. 237

ifrån och denna är kopplad till en normal manlighet och däri finns inte maktbehov, vrede eller aggression.⁶¹ Jeffner skriver att varken Groth eller Hedlund gör någon större problematisering i vad som anses vara normalt och vad som anses avvikande inom begreppet våldtäkt och då det normala inte sätts i centrum resulterar det i att det avvikande blir diffust och oprecist. Denna linje att våldtäkt och sexualitet bör särskiljas i utbyte för att istället lyfta fram makt och kontroll är idag en forskningsmässig utgångspunkt.⁶²

En annan forskare som Jeffner lyfter fram är Susan Brownmiller (1976) som anser att våldtäkt är som en relation och upprätthållare av det patriarkala samhället.⁶³ Brownmiller ser även kopplingar med våldtäkt som en naturlig del i krigsföring på grund av våldtäktens ofrånkomliga samband med erövring. Våldtäkt blir enligt Brownmiller ett kulturellt och socialt fenomen som omges av lagar och förordningar men hennes utgångspunkt ligger i att våldtäkt arbetar som biologiskt kön. Jeffner tolkar att Brownmiller anser att genom att det finns en förutsättning för att män våldtar så gör de det och denna potentiella möjlighet att våldta kvinnor fungerar som ett förtryckande medel i en sorts våldtäktens ideologi.⁶⁴ Problemet för kvinnorna är att en väg till att bekämpa detta förtryck är att lära sig självförsvar eftersom attityderna i samhället inte vill förändras.⁶⁵

4.3 Sammanfattning

Enligt Jeffner går vad som anses vara normalt eller onormalt eller extremt när det gäller kön att koppla till kulturella könsnormer som påvisar hur man både som pojke och flicka bör bete sig. Ett begrepp som beskriver mäns överordning och kvinnors underordning kallas för hegemoni och detta begrepp är sammankopplat med normer för kön, heterosexualitet och makt. Samlingsbegreppet sexualiserat våld markerar ett släktskap med våldtäkt men också med företeelser såsom incest och prostitution som alla gemensamt kan förstås som kvinnoförtryckande. Problemet för kvinnorna är att detta förtryck leder till att de söker sig till att lära sig självförsvar eftersom attityderna i samhället inte vill förändras. Härnäst följer en redovisning av Jeffners diskussion och resultat om ungdomars förståelse av våldtäkt genom olika perspektiv och frågor.

⁶¹ Jeffner, 1998, sid. 238

⁶² Jeffner, 1998, sid. 239

⁶³ Jeffner, 1998, sid. 240

⁶⁴ Jeffner, 1998, sid. 241

⁶⁵ Jeffner, 1998, sid. 242

4.4 Pojkar och flickors förståelse av könsnormer

I den inledande undersökningen har Jeffner valt att låta de intervjuade ungdomarnas könsförståelse komma till uttryck och det första som Jeffner konstaterar är att ålderns betydelse i denna fråga kan fungera som ett sätt att dölja maktförhållanden mellan könen. En olikhet behöver inte problematiseras om man hänvisar till en individs ålder och därför kan ålder fungera som ett sätt att dölja maktpositioner. En annan aspekt är att åldern kan skapa två olika typer av tolkningar centrerat kring kön då den ena aspekten påvisar vad man gör medan den andra påvisar vem man är och samtidigt hanterar den negativa sidan av olikheten.⁶⁶ En annan sak rör sättet individer hanterar normer då det finns en innehållsmässig motsättning mellan de hegemoniska och de mer marginaliserade normerna. Men istället för att de marginaliserade normerna utmanar de hegemoniska dito så kompletterar de varandra och innehållsmässiga problem löses genom en uppdelning av inre och yttre attribut. När pojkar följer deras hegemoniska normer trots att flickorna vill att de följer deras finns det en möjlighet för flickorna att tolka beteendet som endast ett tecken på pojkarnas yttre egenskaper. Det är då troligt att flickorna kan tro att pojkarna är på ett annat sätt inombords vilket betyder att flickorna tror att pojkarna egentligen följer marginaliserade normer.⁶⁷

En annan tolkning över detta kan vara att både pojkar och flickor förhåller sig uteslutande till pojkarnas förväntningar och detta är i linje med de hegemoniska normerna för kön. Generellt sätt när det gäller kön så utgår man från de hegemoniska könsnormerna medan de marginaliserade normerna mer betonas då det gäller kön hos enskilda individer. Men det går att särskilja bra pojkar och flickor från dåliga och koppla deras beteende till individuella undantag som bryter mot dessa normer. Således behövs inte någon direkt förändring av de dåliga könsnormerna. Pojkar och flickor kan också ha ett speciellt förhållande till en kultur och behöver därför inte vara ett offer för några normer utan mer stå vid sidan om. Om en flicka bryter mot de hegemoniska normerna inom den heterosexuella samhandlingens kontext riskerar hon att kopplas till kategorin pojkflicka medan det för pojkarna inte finns en motsvarande kategori.⁶⁸

⁶⁶ Jeffner, 1998, sid. 112

⁶⁷ Jeffner, 1998, sid. 112

⁶⁸ Jeffner, 1998, sid. 112

4.5 Pojkar och flickors förståelse av sex och kärlek

Enligt Jeffners undersökning gör varken pojkar eller flickor någon uppdelning mellan sex och kärlek utan de förstår dessa som romantiskt starkt sammankopplade med varandra. Men Jeffner särskiljer dessa begrepp då sex går att referera som en sexuell handling och kärlek går att koppla till ömsesidighet, tillit och närhet. Den romantiska kärleken kan anses vara normen för sex och så som man vill att bra sex skall vara och sex utanför denna ram av kärlek kan anses vara dåligt sex. Det som kan klassas som dåligt sex i förhållande till bra sex kan kopplas till en sorts fysisk nivå och då ställas i relation med den romantiska kärleken på ett annat sätt. En tolkning är att fysiskt sex är en beskrivning av pojkars allmänna inställning till sex medan flickor mer sammankopplar sex till den romantiska kärleken. Ändock kan den romantiska kärleken ses som en norm även för pojkarna då det finns en distinktion mellan normativa normer och empiriska normer.⁶⁹

Normativa normer kan ses som bestämmande utifrån kulturella värderingar medan empiriska normer är föreskrivande utifrån hypoteser om hur de flesta faktiskt gör. I frågor kring sex verkar dessa normer inte överensstämma utan det finns en förflyttning mellan dem som sker hela tiden. Denna skillnad gör alltså att romantisk kärlek fungerar som norm för såväl pojkar som flickor och även påverkar uppfattningen om vad som är bra sex. Fysisk sex fungerar dock också som empirisk norm för pojkar vilket betyder att pojkar har möjligheten att ha dåligt sex utan att det behöver tolkas som dåligt.⁷⁰

Ävenledes flickor kan göra denna övergång mellan normativa och empiriska normer och detta kan ta sig uttryck genom en indelning av ”dumma pojkar” och ”fina pojkar” respektive deras inre och yttre sätt att hantera detta. ”Fina pojkar” alternativt ”fina pojkar” inners inne följer normativa normer medan ”dumma pojkar” alternativt ”pojkar i det yttre” följer empiriska normer. Pojkar kan ha bra sex och beskrivas av flickorna som ”fina pojkar” eller att de är fina innerst inne. Men pojkarna kan också ha sex utanför det romantiska rummet och ändå beskrivas som fina emedan de egentligen är på ett annat sätt innerst inne. Flickor har däremot inte möjlighet att ha sex utanför kärlekens sfär på samma villkor som pojkarna.⁷¹ Det finns en

⁶⁹ Jeffner, 1998, sid. 165

⁷⁰ Jeffner, 1998, sid. 165

⁷¹ Jeffner, 1998, sid. 166

gräns mellan vad som uppfattas som bra sex och vad som uppfattas som våldtäkt i pojkar och flickors förståelse och detta illustreras som följer:⁷²

Våldtäkt -

**Allt som sker efter det
att flickan har sagt nej**

Bra sex -

**Sex som en del i
romantisk kärlek**

På en principiell nivå verkar det som om pojkars och flickors erfarenheter av bra sex varken påverkas av eller påverkar kön men rent konkret finns skillnader. Ungdomar är medvetna om att det förekommer sex utanför en tillitsfull relation och här tillskrivs pojkarna en starkare sexualdrift än flickorna och att de pratar och snackar utan att det egentligen kan betyda något.⁷³ Jeffner skriver att i frågan om hur en heterosexuell samhandling ser ut så tenderar det att ses som att dåligt sex försvinner i utbyte mot en mer neutral föreställning där det istället handlar om olika inställningar till sex. Den romantiska kärleken är ett uttryck för hegemoniska normer då den till grunden bygger på att könen är olika, ojämlika och komplementära. Upprätthållandet av den romantiska kärleken kan dock bidra till osynliggöra det maktförhållande där pojkarna har ett större utrymme vad gäller sex.⁷⁴ Sex som en del av romantisk kärlek anser både pojkar och flickor i Jeffners undersökning vara eftersträvansvärt medan våldtäkt principiellt anses fel och oacceptabelt. Att begå en våldtäkt anses unisont bland både pojkar och flickor vara gränsöverskridande som förväntas leda till fördömande från såväl samhället som från omgivningen. Allt sexuellt som sker efter att flickan i fråga sagt nej kan definieras som våldtäkt enligt Jeffners intervjuer med ungdomar och det måste finnas en ömsesidighet som indikerar att båda vill ha sex och om flickan säger nej finns ingen ömsesidighet.⁷⁵

4.6 Jeffner om förhandlingsutrymme och kön

Begreppet våldtäkt får innebörden och tolkningen genom Jeffners undersökning att en våldtäkt är att en pojke genomför ett samlag eller någon annan sexuell handling mot en flickas vilja. Men här föreligger ett utrymme för omtolkningar då det som berättat sker en förhandling av förståelsen av våldtäkt beroende på vilka omständigheter som föreligger. Det

⁷² Jeffner, 1998, sid. 223

⁷³ Jeffner, 1998, sid. 166

⁷⁴ Jeffner, 1998, sid. 168

⁷⁵ Jeffner, 1998, sid. 223

finns således sex olika sådana könskulturella omständigheter som gör att skiljelinjen mellan våldtäkt och bra sex förflyttas.⁷⁶ Alltså menar Jeffner att det som går att förstås som en våldtäkt är allt som sker efter det att flickan sagt nej men med de följande faktorernas påverkan:⁷⁷

- Flickan säger nej på ”rätt” sätt
- Flickan blir inte kär i pojken efteråt
- Varken pojken eller flickan var för fulla
- Flickan tolkas som en ”hora”
- Pojken tolkas som ”normal”
- Flickan mår väldigt dåligt efteråt⁷⁸

Omständigheterna förändrar alltså våldtäktsförståelsen hos både pojkar och flickor och det är svårt att om man relaterar till nämnda omständigheter att ange någon direkt skiljelinje mellan vad som skall tolkas som våldtäkt och vad som skall tolkas som någonting annat. Men istället för att tydliggöra gränser mellan bra sex och våldtäkt är tolkningen att det finns ett utrymme mellan dessa båda, ett utrymme för förhandling. I detta utrymme ryms det som pojkar och flickor anser som förkastligt och det som är fel utifrån normer och det intressanta är att dessa omständigheter inte togs i beaktning på den principiella nivån. Jeffner menar att på den konkreta nivån har dessa omständigheter en avgörande betydelse för både pojkar och flickors förståelse av våldtäkt.⁷⁹

Ett tydligt markerat nej eller enbart ett nej kan skiljas från ett nej som sägs i sista sekunden eller ett nej som enbart betyder nej till samlag men ja till annat. Jeffner menar med andra ord att beroende av vilken typ av nej som uttalas kan bedömandet om det varit samlag eller våldtäkt ändras. Det verkar på många sätt vara att man förutsätter att det är och skall vara flickans ansvar att säga nej. Jeffner skriver här om tidningsrubriker där det står ”Flickor måste lära sig att säga nej”. När sättet att säga nej på förstås som en omständighet som förändrar förklaringen av det skeddä kan man konstatera att tolkningen utifrån regler som påvisar

⁷⁶ Jeffner, 1998, sid. 224

⁷⁷ Jeffner, 1998, sid. 224

⁷⁸ Jeffner, 1998, sid. 224

⁷⁹ Jeffner, 1998, sid. 225

våldtäkt som en separat företeelse stärks.⁸⁰ En amerikansk statsvetare MacKinnon, som Jeffner lyfter fram har uttryckt att en definition av begreppet våldtäkt som är beroende av kvinnors samtycke bidrar till förståelsen av att alla flickor vill ha samlag om de inte aktivt säger nej.⁸¹

En flicka som inte vill ha sex med en pojke bör säga ett tydligt och absolut nej men detta kan vara svårt då flickans hegemoniska normer uttrycker att hon skall vara sexuellt tillgänglig. Om hon säger nej i sista sekunden bryter hon inte några förväntningar men om hon från början säger ett absolut nej bryter hon mot omsorgsmässiga förväntningar och konstitutiva regler för kön enligt de hegemoniska normerna. Det är naturligtvis så att många pojkar accepterar ett nej från en flicka hur det än sägs. De pojkar som inte accepterar detta nej blir dock inte automatiskt våldtäktsmän då det finns ett utrymme att tolka det sagda nej som ett nej sagt på fel sätt.⁸² När just sättet att säga nej i samband med en våldtäkt tolkas som en separat företeelse är det troligt att förstå våldtäkt som styrd av föränderliga regler.⁸³ Andra exempel på sådana regler är hur flickor skall klä sig och bör bete sig för att slippa få dåligt rykte eller benämnas som hora.⁸⁴

Jeffner menar att när de konstitutiva villkoren för kön som olika sätts i centrum som att flickorna och dess kvinnlighet är splittrade och att pojkarna och deras manlighet är styrda av naturliga drifter ändras betydelsen av ordet hora. Detta begrepp kan då inte längre enbart ses som ett skällsord utan mer som ett fönster och uttryck för grundläggande konstitutiva regler för kön och heterosexualitet.⁸⁵ Vad gäller pojkarna så går det att förstå att en pojke som begår en våldtäkt inte nödvändigtvis behöver vara någon våldtäktsman om det går att se honom som en fin pojke innerst inne.⁸⁶ Alkoholpåverkan i samband med en våldtäkt ger pojkarna en legitim ursäkt för att kunna göra saker man annars inte skulle göra och detta gör att pojkarna har lättare att gå utanför ramarna för en idealsituation. För flickorna i detta sammanhang ser det annorlunda ut då de måste vara medvetna om att det kan gå illa om man dricker för mycket alkohol och deras utrymme för handling är mindre. Dessutom måste flickorna som berättat undvika att vara för utmanande klädda för att inte riskera bli kallade hora då detta begrepp kan fungera som en legitimering för pojkarna att behandla flickorna hur de vill.

⁸⁰ Jeffner, 1998, sid. 269

⁸¹ Jeffner, 1998, sid. 259

⁸² Jeffner, 1998, sid. 269

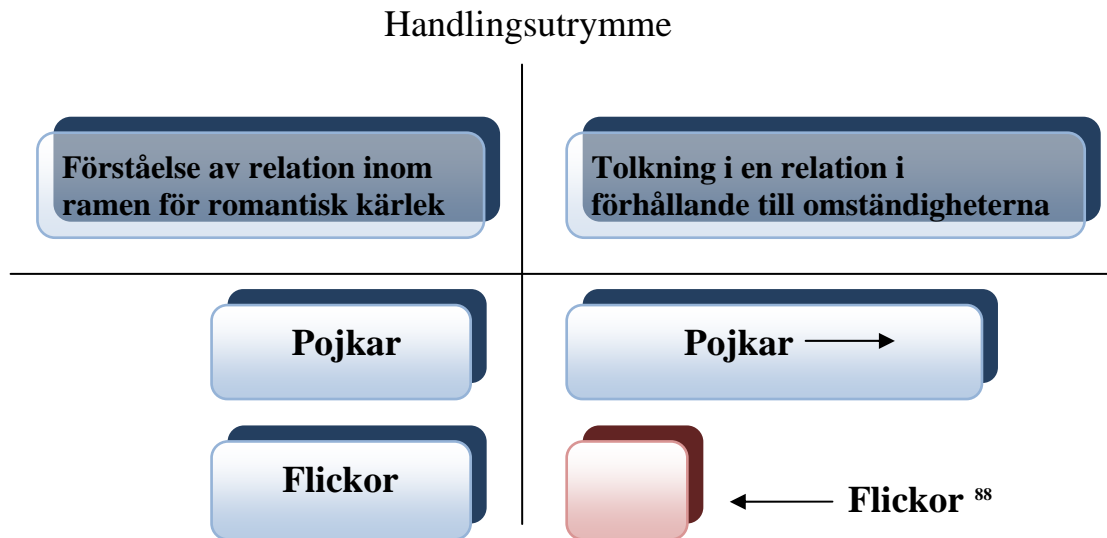
⁸³ Jeffner, 1998, sid. 272

⁸⁴ Jeffner, 1998, sid. 276

⁸⁵ Jeffner, 1998, sid. 277

⁸⁶ Jeffner, 1998, sid. 278

Något motsvarande epitet såsom hora för pojkar finns inte då de inte får samma dåliga rykte av att ha många samlag med flickor. Pojkars och flickors utrymme för handling inom ramen för heterosexuell samhandling kan enligt Jeffner beskrivas enligt följande illustration:⁸⁷

Det är inte passivitet som kännetecknar det krympta utrymmet för flickorna utan snarare den aktivitet som det innebär att arbeta för att bevara ett utrymme som är litet från början. Det lilla utrymme flickorna har är det som hon måste agera på för att undvika att bli våldtagen medan utrymmet för pojkarna innebär det utrymme han kan ta utan att bli anklagad för våldtäkt.⁸⁹ Med detta förhandlingsutrymme menar Jeffner att det finns ett spelrum mellan det som pojkar och flickor förstår som bra sex och det de förstår som våldtäkt.⁹⁰

4.7 Sammanfattning

Det resultat Jeffner har kommit fram till genom sina intervjuer med ungdomar om deras förståelse av våldtäkt kan sammanfattas genom att konstatera följande. Såväl pojkarna som flickorna har enligt Jeffners tolkning uppfattningen att man i samhället utgår ifrån de manliga hegemoniska könsnormerna generellt. De kvinnliga marginaliserade normerna betonas mer då det gäller kön hos enskilda individer. Det finns en gräns för vad som uppfattas som romantisk sex och vad som uppfattas som våldtäkt och definitionen av begreppet våldtäkt är i princip att en pojke genomför ett samlag eller någon annan sexuell handling mot en flickas vilja. Det finns dock ett handlingsutrymme med olika omständigheter som är större hos pojkarna än hos

⁸⁷ Jeffner, 1998, sid. 283

⁸⁸ Jeffner, 1998, sid. 283

⁸⁹ Jeffner, 1998, sid. 284

⁹⁰ Jeffner, 1998, sid. 286

flickorna där tolkningen av våldtäkt kan ändras. Det är alltså svårt att ange någon direkt skiljelinje mellan vad som skall tolkas som våldtäkt och vad som skall tolkas som någonting annat. För att vi skall förstå våldtäkt behöver vi därför enligt Jeffner förstå de konstitutiva regler som finns för kön och heterosexualitet och dessa regler behöver ändras för att förbygga och förhindra våldtäkter.⁹¹

5. Analys

Här kommer jag att använda mig av mina teoretiska perspektiv kring sär- och samundervisning och den deliberativa diskussionsmodellen tillämpade på Jeffners källmaterial. Huvudfrågeställningen jag kommer att besvara är om man utifrån Jeffners resultat om ungdomars förståelse av våldtäkt bör använda sig av sär- eller samundervisning inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt. I min analys kommer jag också att besvara om den deliberativa diskussionsmodellen bör användas i arbetet med förståelsen av våldtäkt. Inledningsvis kommer jag att svara på de två övriga frågeställningarna; kan sär- eller samundervisning motiveras utifrån läroplanen Lpo-94 och dess mål kring jämställdhet och genus. Har synen på våldtäkt som ett samhälleligt problem om könsmakt eller som ett problem på individnivå någon betydelse för arbetet för förståelsen av våldtäkt inom skolan.

I min problemformulering redogjorde jag vad Lpo-94 skrev om både jämställdhet och genus och en fråga handlade om huruvida särundervisning minskade jämställdheten mellan könen. Faktum är att särundervisning för flickor används inom skolan för att främja ett jämställdhetsarbete då vi lever i ett mansdominerat samhälle och att pojkarna tar för stort utrymme. Ett utrymme som enligt Jeffner bidrar till att både pojkar och flickors förståelse av våldtäkt ändras beroende på omständigheter kopplade till de konstitutiva villkoren för kön. Jag anser att särundervisning vid tillfällig undervisning kan bidra till en öka jämställdhet mellan könen då de som Jeffner beskriver hegemoniska normerna minskar. I genusbegreppet inryms också diskussioner kring könsroller och en frågeställning jag hade under inledningen var hur sär- och samundervisning påverkade skolans arbete med att motverka traditionella könsmonster. Strider särundervisning mot läroplanens mål kring genus då den använder sig av kön som indelningsgrund. Min analys är att svaren på dessa frågor ligger i att särundervisning visserligen riskerar att befästa redan existerande föreställningar om det motsatta könet då det sker en indelning beroende av kön. Men i ramarna av att särundervisningen enbart bör

⁹¹ Jeffner, 1998, sid. 300

motiveras vid tillfällig undervisning med tydliga mål och där just betydelsen av att hålla isär könen har positiv påverkan på det didaktiska arbetet i t.ex. förståelse av våldtäkt så förefaller det inte problematiskt. Dessutom skriver Jeffner att både de kvinnliga och de manliga könsnormerna bör lyftas fram och synliggöras för att någon förändring skall kunna ske av det konstitutiva.

Frågan huruvida begreppet våldtäkt ses som ett samhälleligt problem om könsmakt eller ett problem på individnivå har någon betydelse för arbetet för förståelsen av våldtäkt är svår att besvara. Jeffner behandlar inte frågeställningen uttryckligen i sin bok utan enbart kommer i närheten av frågan då hon lyfter fram författaren Hedlund och psykologen Groth. Båda dessa har förklaring kring begreppet våldtäkt att det är psykologiskt och biologiskt betingat. Hedlunds arbete handlar om att våldtäkt skall förstås som ett psykologiskt problem som bl.a. uppkommer i männens barndomskamp att känna sig som män. Groth menar att våldtäkt är ett sexuellt beteende men som inte tjänar sexuella syften. Problemet i både Hedlunds och Groths analys är enligt Jeffner att den inte är tillräckligt problematiserande vad gäller att visa skillnaden mellan vad som anses vara normalt och vad som anses vara avvikande i begreppet våldtäkt. Det troliga är att det är svårt att särskilja de samhälliga problemen kring könsmakt och problemen på individbasis. Detta eftersom Jeffner menar att de manliga hegemoniska normerna är de dominerande och på så vis även verkar utifrån biologiska aspekter och individnivå.

Jeffners resultat visar att ungdomar anser att en våldtäktshandling både av samhället och i den närmaste omgivningen anses fördömande och förkastligt. Här finns det enligt Jeffner ingen skillnad mellan det samhälliga och det individuella. I arbetet med förståelsen av våldtäkt inom skolan pekar det mot med bakgrund av Jeffners resonemang att de hegemoniska normerna behöver lyftas fram och förändras oberoende varifrån de verkar.

5.1 Sär- eller samundervisning i arbetet med förståelsen av våldtäkt

Jag anser att det genom skolans historia finns en samlad kunskap kring fördelar respektive nackdelar med sär- och samundervisning inom skolan. Perspektiv ändras genom historien och vad gäller uppfattningen om sär- och samundervisningen likaså. Då nya läroplaner skrivs och andra reformationer inom skolan sker ändras skolans pedagogiska riktning och således även synen på sär- och samundervisning. Det är t.ex. bra på många sätt att vi kommit bort ifrån en skola som var till för endast pojkar med uppdraget att fostra män till positioner i det offentliga

samhället medan kvinnor inte gavs samma möjlighet. För att svara på frågeställningen huruvida sär- och samundervisning bör användas inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt måste vi först analysera fördelar respektive nackdelar med sär- och samundervisningen i skenet av Jeffners resultat om ungdomars förståelse av våldtäkt.

Jeffner nämner inget uttryckligen om hur ett arbete inom skolan med förståelse av våldtäkt bör se ut och hon nämner inte heller något om sär- eller samundervisning. Men jag gör analysen att det är viktigt såväl för lärarna som för eleverna att vara medveten om samhällets genusordning och även könsrollstänkandet inom skolan. Jeffner skriver att både pojkar och flickor har medvetenheten om att de manliga hegemoniska könsnormerna är rådande och är mer betydelsefulla än de kvinnliga normerna. Med den medvetenheten och utgångspunkten anser jag att lärare och elever genom samundervisning kan inleda att t.ex. diskutera feminism som ju handlar om att synliggöra samhällets obalans mellan könen och att samtidigt vara beredda att göra något åt den. Att även i samundervisning diskutera att en individs könsidentitet som Jeffner nämner inte är densamma inom den privata arenan som den offentliga och att pojkar och flickor följaktligen agerar olika anser jag också är en bra inledning för lärarens arbete med förståelsen av våldtäkt.

I samundervisning bör även ingå diskussioner och förståelse kring varför vissa människor våldtar och här kan t.ex. Brownmillers teori som Jeffner tolkar som att män våldtar bara det finns förutsättning för det skapa en god förutsättning för debatt. Jag anser att Jeffners teori om detta är högst provokativ och med båda könen representerade växer förutsättningen för förståelsen av begreppet våldtäkt.

I samhället uppstår ett handlingsutrymme som berättat är större hos pojkarna än hos flickorna och Jeffner skriver att detta utrymme kan ta sig former som att en definierad våldtäkt inte anses vara en våldtäkt. Jeffner menar att i ett arbete med förståelsen av våldtäkt är det centralt att beskriva vad som bör tolkas som våldtäkt och vad som tolkas som någonting annat. Detta anser jag är en bra problematiserande förutsättning till att arbeta med förståelsen av våldtäkt genom särundervisning. Detta eftersom beroende på vad som kan definieras som våldtäkt både är ett feminint och maskulint laddat ämne och i likhet med Berge menar jag att en könsindelning således bör vara lämplig. Risken att diskutera definitionen av våldtäkt i samundervisning är att pojkarna tar för stort utrymme med betydelsen att flickorna riskerar att inte komma till tals. Dessutom anser jag att detta kan förstärkas ytterligare om klassen är dominerat av ett kön och det andra könets talan på så vis inte kommer fram. Samundervisning

är den givna grunden för undervisning inom skolan men den utesluter inte att man i skolan kan arbeta med tillfälliga enkönade undervisningsgrupper med tydliga syften. I små grupper anser jag att eleverna kan känna sig tryggare och mer frispråkiga och öppna till diskussion än i samundervisning. Om dessa grupper även är könsindelade har vi ett bra verktyg att även diskutera och prata om viktiga frågor inom skolan såsom mobbning, sexuella trakasserier eller i detta sammanhang definitionen av våldtäkt. Det är just definitionen av våldtäkt som Jeffner anser är central i arbetet med förståelsen av våldtäkt. Viktigt att påpeka är att både pojkarna och flickorna tillsammans i samundervisning senare i klassrummet återger vad de kommit fram till så att definitionen av våldtäkt behandlas från så många perspektiv det är möjligt.

Jag menar i likhet med Lundberg att en risk med särundervisning är att annars befästa redan rådande uppfattningar om det motsatta könet och särundervisning bör enbart användas vid tillfällig undervisning med tydliga mål och detta mål kan som berättat vara förståelsen av våldtäkt. Dessutom visar min analys att en variation av sär- och samundervisning kan vara ett pedagogiskt hjälpmedel inom skolan och i detta fall i förståelsen av våldtäkt visar det sig stämma. Både sär och samundervisning bör sammanfattningsvis användas inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt.

5.2 Den deliberativa diskussionen i arbetet med förståelsen av våldtäkt

Jag anser att med utgångspunkt i det mångkulturella samhället så speglar sig problemformuleringar från samhällets dilemman även in i skolans vardag. Benhabib anser som berättat att den bästa lösningen för det mångkulturella samhällets dilemman vore en deliberativ demokrati och diskussionsmodell. Denna typ av etisk diskurs har enligt Benhabib inget intresse att styrka varken makt eller intressekamp för de inblandade utan istället mer ha inriktningen på att lösa problem. Samhällsproblem kan om vi utgår ifrån Benhabib bl.a. handla om etnocentrism och om vi tar Jeffner som utgångspunkt bl.a. handla om konstitutiva regler för kön och heterosexualitet. Jeffners resultat av hennes undersökning kring ungdomars förståelse av våldtäkt efterlyser en förändring av de regler och normer som finns i samhället för kön och heterosexualitet. Jag menar att utifrån de aspekterna bör en deliberativ diskussion vara bra i arbetet med förståelsen av våldtäkt. Dessutom är förhållandet lika i fallet då Benhabibs teori och hennes inriktning på att maktpositioner ej är intressanta och samtidigt betänker att delar av Jeffners teorimaterial kopplar ihop maktbegreppet med våldtäkt. Med tanke som tidigare berättat att man inom den deliberativa modellen inte beaktar maktpositioner så underlättar den också det ”goda samtalet” inom skolan. Och vad gäller just

detta kring hur en deliberativ diskussionsmodell skiljer sig åt mot en ”vanlig diskussion” så anser jag bl.a. att i teorin är det ”goda samtalet” mer i centrum i den deliberativa diskussionen även om detta också är en utgångspunkt i den ”vanliga diskussionen”. Den ideala talsituationen inom den deliberativa modellen är enligt mig mer lämpad för moraliska samtal såsom förståelsen av våldtäkt.

Den egalitära ömsesidigheten i den deliberativa diskussionsmodellen bör kunna påverka arbetet att motverka de stereotypa könsroller som finns inom skolan och som också föreskrivs att lärarna skall arbeta för i Lpo-94. Dessa könsroller påverkar jämställdhetsarbetet inom skolan och den deliberativa diskussionen har ju som utgångspunkt att ingen kulturell grupp, eller reducerat till individnivå, ingen elev skall ha färre rättigheter än någon annan. Den frivilliga självtillskrivningen som också är en förutsättning för den deliberativa diskussionsmodellen kan tillämpas inom skolan på så vis att den kopplas till värdegrundsarbetet kring alla människors lika värde. Detta då den bortser från individens kulturella, religiösa eller språkliga tillhörighet genom att beakta alla som jämlikar och på så vis motverka ”vi och de andra” tänkandet. Med frihet att träda ut och ansluta sig som är den tredje principen för den deliberativa diskussionsmodellen så är förhållandet sådant att om vi även tillåts reducera kulturell tillhörighet till individnivå så handlar det om frivillighet att medverka. Utifrån skolans perspektiv i arbetet med förståelsen av våldtäkt bör inte detta innebära några problem då elever tillsammans med läraren arbetar för att stärka elevers eget ansvar och initiativtagande i enlighet med Lpo-94.

Jag menar att utifrån ovanstående teoretiska perspektiv att den deliberativa diskussionsmodellen bör kunna göra nytta inom skolan och även i arbetet inom skolan i förståelsen av våldtäkt. Men samtidigt gör jag analysen att den förväntade skillnad i praktiken som finns mellan den deliberativa diskussionen och en ”vanlig diskussion” inte är tillräckligt stor för att jag skulle motivera ett enbart användande av den deliberativa diskussionen. Jag anser att läraren genom sin undervisning och didaktik kan styra en ”vanlig diskussion” till ett innehåll och resultat som överrensstämmer med en innehållet av en deliberativ diskussion. Jeffners resultat går säkerligen att tillämpa på en vanlig ”diskussionsmodell”. Det ”goda samtalet” är en ursprungsposition även i en ”vanlig diskussion” och Jeffners resultat kring efterlysning av förändring av konstitutiva regler och hegemoniska normer gör att samtal kring detta bör fungera inom ”vanlig diskussion” såväl som en deliberativ. Då jag kommit fram till att både sär- och samundervisning är lämpade undervisningsformer i arbetet med förståelsen

av våldtäkt så blir min analys över frågeställningen kring användandet av den deliberativa diskussionen likvärdig. Huvudsaken i sammanhanget är att särundervisning tillämpas i arbetet med just förståelsen av våldtäkt genom definitionsfrågan och att elever får diskutera kring detta i könsbestämda grupper för att sedan i samundervisning därefter samlas. Valet av en deliberativ diskussion inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt eller ej har i detta arbete visat sig ha underordnad betydelse trots att det var en motiverad frågeställning att arbeta med. Utifrån mitt material kan jag dock konstatera att den deliberativa diskussionen bör användas inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt men även en ”vanlig diskussion” bör fungera likväl..

5.3 Sär- eller samundervisning och den deliberativa diskussionen i arbetet med förståelsen av våldtäkt

Efter att ha analyserat både sär- och samundervisning och den deliberativa diskussionsmodellen tillsammans med Jeffners resultat är det svårt att avgöra om den deliberativa diskussionen lämpar sig bäst för enkönade grupper eller med båda könen representerade. Med tanke på att den deliberativa modellens struktur där alla individer med förmåga till tal enligt Benhabib skall ha rätt att delta så lämnar den deltagande öppet för båda könen även om genus inte nämns. Då jag i detta arbete definierar särundervisning utifrån kön som indelningsgrund kan den deliberativa diskussionen alltså användas inom både sär- och samundervisning. Dock gör dig diskussioner om definitionen av våldtäkt som Jeffner anser är central i förståelsen av våldtäkt bäst i könsindelade smågrupper. Oavsett vilken diskussionsform lärare väljer att tillämpa så är det i särundervisning utifrån Jeffners resultat om förståelsen av våldtäkt diskussioner fungerar bäst.

6. Resultat

Jag har i denna uppsats kommit fram till att både sär- och samundervisning bör användas inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt. Detta eftersom det i samundervisning enligt min analys bl.a. är lämpligt att diskutera kring frågor rörande könsidentitet och orsaker och förståelse till varför vissa människor våldtar. I särundervisning anser jag att det är lämpligt att diskutera kring vad som definieras som våldtäkt då detta enligt Jeffners resultat är det centrala i förståelsen av våldtäkt. En variation av sär- och samundervisning i förståelsen av våldtäkt har alltså sina tydliga syften och då ämnet såsom våldtäkt också är både är feminint och maskulint laddat är enkönade undervisningsgrupper motiverade att användas. Dock bara

tillfälligt i undervisningen då det annars finns en risk att befästa redan rådande uppfattningar om det motsatta könet. Viktigt att påpeka är att både pojkar och flickor tillsammans i samundervisning senare i klassrummet återger vad de kommit fram till så att definitionen och förståelsen av våldtäkt behandlas från så många perspektiv som det är möjligt.

Den deliberativa diskussionen bör också användas i arbetet inom skolan i förståelsen av våldtäkt och den passar bäst i särundervisning där pojkar och flickor är åtskilda. Detta eftersom den deliberativa diskussionen inte beaktar maktpositioner och på så vis underlättar det moraliska ”goda samtalet” som är en förutsättning i förståelsen av våldtäkt. Den deliberativa diskussionen är även motiverad utifrån vad Lpo-94 föreskriver om kön och jämställdhet. Men valet av en deliberativ diskussion inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt eller ej har en underordnad betydelse då det centrala är att diskussioner förs och då kan en ”vanlig diskussion” fungera lika bra. Utifrån läroplanen Lpo-94 och dess mål kring jämställdhet och genus bör både sär- och samundervisning motiveras. Särundervisning kan öka jämställdheten mellan könen om elever placeras i särundervisning då mer utrymme ges åt flickorna. Det har ingen betydelse huruvida man ser våldtäkt som ett samhällsligt problem eller ett problem på individnivå då det utifrån Jeffners beslutat visar att det viktigaste är att de manliga könsnormerna lyfts fram och förändras oberoende varifrån de verkar.

8. Diskussion

Jag anser att platser i samhället som är lämpade för etiska diskussioner är inom bl.a. skolväsendet, universitet och massmedia. Anledningen till att skolan nämns här anser jag vara att där finns en professionalism och förberedelser men också en neutralitet som är behövlig i sammanhanget. Om vi ser tillbaka genom vår samhällshistoria verkar trenden vara att i takt med att nya religiösa rörelser växer sig allt starkare och kristendomen och kyrkans makt förflyttas så finns ett tomrum där etik och moral behöver diskuteras. Kyrkan hade tidigare detta samhälliga uppdrag till allmänheten tillsammans med att förmedla allehanda information men numera har skolan lite oförberett tagit på sig denna roll. Anledningen till detta kan vara att skolväsendet upprätthåller en viktig neutralitet som bl.a. Amy Gutmann skriver om i boken *Det mångkulturella samhället*.⁹² Denna neutralitet skyddar och befriar de offentliga institutionerna från att erkänna och anpassa sig efter olika typer av kulturer och religioner.

⁹² Taylor Charles – *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*, 1999, sid. 18

Denna neutrala hållning anser jag är behövlig inom t.ex. skolan och på en grund bestående av opartiskhet skapas förutsättningar till ett jämlikt samhälle och en jämlik skola.

Etiska diskussioner kring olika problemområden som har koppling till samhället kommer säkerligen i framtiden bl.a. ha sin utgångspunkt inom skolan. Alasdair MacIntyre nämner i sin bok *After Virtue* att människors moral i dagens samhälle är i kristillstånd och att vårt sammanhang med vår tradition således är ett enda stort sökande av små historiska pusselbitar. MacIntyre menar att det moderna samhället lider av en moralisk oenighet och hävdar bl.a. att det inte finns något rationellt sätt att fästa moraliska argument i vår kultur.⁹³ Här anser jag också att t.ex. värdegrundsarbetet inom skolan har en uppgift i form av arbetet med praktiska allehanda etiska diskussioner. MacIntyre menar också att människor behöver samlas i små gemenskaper för att vår moraliska insikt skall öka och det går i linje med mitt resultat att särundervisning med könbestämda grupper bör användas i förståelsen av våldtäkt. Med förbehåll om att MacIntyre inte direkt menade att elever i särundervisning är synonymt med hans uttryck små gemenskaper men likheter finns ändock.

En annan sak att betänka är att arbetet med förståelsen av våldtäkt inom skolan inte alltid, om det ens var möjligt tidigare, ser ut det som den kanske gör idag. Sexualkunskapens biologielektioner har sakteliga ersatts av diskussioner kring etik och moral men den didaktiska frågeställningen var etiken skall få plats inom skolan har uteblivit. Jag anser detta har koppling till etikens fortfarande utbredda missuppfattning att etik och moral enbart handlar om sunt förnuft. Där har lärare en uppgift att bevisa och vara företrädare för en etik som presenteras som problemvetenskap snarare än en svarsvetenskap. Genom att låta elever diskutera och interagera inom vilket ämne det än må vara, både inom sär- och samundervisning, skapas en klassrumssituation för lärande. Jeffners resultat av hennes undersökning kring ungdomars förståelse av våldtäkt har gett mig flera tankar och reflektioner. Hennes resultat om att normerna kring kön och heterosexualitet i samhället behöver förändras och att de manliga hegemoniska normerna är de dominerande var kanske inte överraskande. Det som var uppseendeväckande var bl.a. det som stod skrivet om att om vi utgår ifrån flickors samtycke i vår definition av begreppet våldtäkt så skulle i princip flickor alltid vilja ha samlag om de inte aktivt säger nej. Pojkarnas könskulturella omständigheter eller extra handlingsutrymme ger inte flickorna stort utrymme att protestera och om de gör det så måste de säga nej på rätt sätt. Detta har lett till diskussioner i samhället

⁹³ MacIntyre Alasdair – *After Virtue*, 1997, sid. 6

där flickor uppmanas att protestera och lära sig att säga nej och förslag har lagts inom politiken att t.o.m. få införa kvinnligt självförsvar på schemat inom grundskolan. Jag menar i likhet med Jeffner att om vi skall kunna förhindra att våldtäkter begås så måste vi förändra de manliga hegemoniska normerna som är alltför dominerande i samhället. Att diskussioner riktar in sig på flickornas situation är väl förståeligt men att inom skolan sträva efter självförsvar på schemat är att börja i fel problematik. Dessutom styrker bara sådana diskussioner inom samhället och framförallt massmedia att våldtäkter är mer förekommande än vad som egentligen är fallet. Detta bör dock inte vara likvärdigt med att jag inte anser att våldtäkt måste tas på allvar.

Det vi verkligen behöver är en diskussion där förståelsen av begreppet våldtäkt sätts i centrum och där dess problemområden kring normerande normer diskuteras. Det gäller alltså bland både rektorer och lärare att erkänna att våldtäkt är ett problem att handskas med på olika vis inom både samhället och inom skolan. Att ta sig tid som vuxen att lyssna och verkligen kommunicera och synliggöra elever är centralt och då kan inte skolan bara ha lärare som har erfarenheten av att vara bäst i klassen utan det behövs lärare av olika bakgrunder för att kunna handskas med dylika diskussioner. Det handlar om att lärare och elever måste bygga upp en förståelse inom skolan kring olikheternas gynnsamma påverkan och där mångkulturen har mycket att förmedla. Jag menar att för att skolan skall kunna bidra till en förändring av de konstitutiva normer som finns för kön och heterosexualitet så bör skolan uppmärksamma att då det uppenbarligen finns olikheter så går saker ävenledes att förändra.

Det finns en etisk problematik inom skolan då pojkar och flickor behöver olika sammanhang för att nå de värden som läroplanen föreskriver och inom arbetet med förståelsen av våldtäkt är inget undantag. Att könsindela elever går emot läroplanen men kan samtidigt stimulera till ökad jämställdhet mellan könen då flickors förutsättningar privilegieras då annars pojkarna dominerar. Det bör nämnas att hur mycket man som lärare försöker tänka på denna medvetenhet av brist på jämlikhet så kommer man att göra misstag i sitt förhållningssätt gentemot läroplanen. Detta emedan könsrollstänkande är problematiskt då diskussionen verkar och pågår lite i det dolda inom skolan och detta indikerar även dess styrka och hur väl cementerade könsrollerna kan vara. Jag kan konstatera att i frågor kring sär- och samundervisning är diskussionerna inom skolan idag tillbaka till som de var på 1980- talet. Det jag syftar till är att jämställdhetsarbetet inom skolan använder sig då som nu av särundervisningen som ett verktyg för att klara av läroplanens mål om en jämställd skola. Jag

finner ingen större problematik i detta bara särundervisningen används som ett komplement till samundervisningen och att fokus ligger på att medvetengöra den ojämlikhet som finns så att dessa normer om möjligt kan förändras. Än så länge har läraren möjlighet att själv styra över valet sär- eller samundervisning men jag har noterat att diskussioner har förts inom politik och massmedia om att på den punkten återgå till en regelstyrning i kommande läroplaner. Det vore olyckligt om dagens genusvetenskap som blir alltmer tvärvetenskaplig och genomsyrar samhället skulle gå till ytterligheter inom skolan. Det jag menar är att genusmedvetenheten är viktig inom samhället och skolmiljön men den måste likt mycket annat sättas i perspektiv och i rätt sammanhang för att fungera. Särundervisningen är ett pedagogiskt verktyg inom skolan både vad gäller variation i undervisningen, i jämställdhetsarbetet eller i arbetet med ämnen som är maskulint eller feminint laddade, såsom i arbetet med förståelsen av våldtäkt.

Den deliberativa diskussionsmodellen har mitt resultat visat bör användas inom skolan i arbetet med förståelsen av våldtäkt. Kritik har dock riktats mot den deliberativa diskussionsmodellen bl.a. i radioprogrammet filosofiska rummet på Sveriges radio P1 under året som gått. Det man diskuterat var bl.a. att samtalet i denna diskussionsmodell skall ske mellan jämbördiga individer och kritik riktades mot att minoriteter som har mindre vanliga åsikter bör således ha svårt att hävda sig. Likaså var förhållandet för dessa individer som har svårt att hävda sig och forma åsikter av den ena eller andra orsaken.

Utifrån detta med Benhabibs teori i beräkningen blir det hela intressant. Hon skrev bl.a. att i en deliberativ diskussion är det centralt att ha en fast strukturering för fastställande av vad som skall diskuteras. Benhabib skrev också att alla människor med förmåga till tal skall ha rätt att delta i dessa moraliska samtal. Detta innebär att utifrån Jeffners beslut att den deliberativa diskussionen inte skulle kunna vara möjlig kring arbetet med förståelsen av våldtäkt där då könsförståelsen skulle kunna leda till underordning. Det finns således en spänning mellan Benhabibs tankar kring den deliberativa diskussionen och de maktförutsättningar som Jeffner beskriver men dessa är högst tolkningsbara. Att konstruktivt komma till rätta med ovanstående problem är svårt då fokus bland lärare genom att tillämpa den deliberativa diskussionen i första hand ligger i att tillhandahålla goda samtal inom skolan.

Källförteckning

- Benhabib Seyla - *Jämlikhet och mångfald, demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. Daidalos AB, Göteborg, 2004
- Benhabib Seyla – *Autonomi och gemenskap, kommunikativ etik, feminism och postmodernism*. Daidalos AB, Göteborg, 1992
- Berg Bettina - *Genuspraktika för lärare*, Artikel lärarförbundet, Stockholm, 2005
- Berge Britt- Marie - *Skall vi skolas tillsammans eller var för sig? Likt og ulikt?* Publikation 98:2, Høgskolan Oslo
- MacIntyre Alasdair – *After Virtue*. University Of Notre Dame Press, 1997
- Dalenius Lena - *Särundervisning, bra eller dåligt? En studie av flickklasserna på Thorildsplans gymnasium*, FoU-rapport 1998:9, Stockholm
- Jeffner Stina - *Liksom våldtäkt typ... om ungdomars förståelse av våldtäkt*. Utbildningsförlaget breviskolan, Stockholm, 1998
- Lundberg Solveig - *Olikheter en brist eller tillgång? – undervisningsformer, pedagogiska metoder och innehåll i ett genusperspektiv*. Publikation Skolverket 97:314, Stockholm
- Molloy Gunilla - *Näbbgäddor och bråkstakar*. Häften för didaktiska studier. HLS förlag Stockholm, 1990
- Nordström Marie - *Pojkskola, flickskola, samskola, samundervisningens utveckling i Sverige 1866-1962*. Lund, 1987
- SFS, Lag 2005:90, BrB 6:1
- Taylor Charles – *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Daidalos AB, Göteborg, 1999
- Utbildningsdepartementet - *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet 1994*, Stockholm, 1994
- Wernersson Inga - *Undervisning för flickor – undervisning för pojkar eller undervisning för flickor och pojkar?* Publikation Skolverket, Göteborgs universitet, 1995
- Wernersson Inga - *Flickors och pojkars olika förutsättningar och villkor, en kunskapsöversikt om könsskillnader inom skolan*. Publikation Skolverket 94:80, Stockholm
- Zackari Gunilla - *Flickors och pojkars olika förutsättningar och villkor, en kunskapsöversikt om könsskillnader inom skolan*. Publikation Skolverket 94:80, Stockholm